

Вінійчук О. М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

БОГ У ТВОРЧОСТІ ЗИГМУНТА КРАСІНСЬКОГО

У статті йдеться про образ Бога у творчості Зигмунта Красінського, проаналізовано еволюцію бачення релігії у самого автора на прикладі його драматургії. Розглянуто способи комунікації між Богом та героями, а також форми співіснування Божого та людського світів.

Ключові слова: Бог, молитва, гріх, катастрофізм, месіанізм, Зигмунт Красінський.

Образ Бога у творчості Зигмунта Красінського, зокрема у «Не-Божественній комедії» завжди викликав багато протиріч. Один із героїв драми, Панкрацій, дійсно бачить Бога, але він відрізняється від загальноприйнятого образу, який ми бачимо у інших представників літератури Романтизму. Він постає як грізний суддя в останні дні перед людиною, що прагнула почати нову історію людства.

Бог старається опікуватися людьми. Чоловік-поет бачить постійно перед собою Янгола-охоронця, який наводить його на правильний шлях у житті, визначає правила родинного життя, застерігає перед гріхом: «Мир людям доброї волі – благословенний серед створінь – він може ще бути спасенний. Дружино, добра і скромна, з'явись йому, і нехай у вашому домі народиться дитя». Він знайшов ту, про яку мріяв, але вона не розділяла його прагнень, її цікавило тільки спокійне сімейне життя. На що пізніше Адам Міцкевич написав: «Такої жінки, такої істоти не існує в світі [...] Бог не такий жадливий, яким його представив наш поет. Іноді забирає в людей діяння, але залишає їм завжди можливість підвестися, вдосконалитись» [6, 231].

Для Міцкевича, однак, людська особистість мала динамічний характер, в «Не-Божественній комедії» все відбувається інакше. Чоловік завжди буде поетом, а для Дружини поетичні страждання і прагнення будуть чужими. Але в драмі присутні незрозумілі для Бога бажання людської душі. Спроба обмежити Чоловіка змінити своє спокійне життя закінчується поразкою. Кохання призводить до того, що Дружина не хоче бути більше доброю і спокійною, вона прагне бути такою як він, стати цікавою йому, звідси виникають спокуси головного героя та божевілья Дружини.

Безпосереднє вираження опіки Бога над людиною ми бачимо в образі Янгола-охоронця, коли він наступний раз являється Чоловіку, і над прірвою рятує його від спокуси: «Повертайся до дому і не гріши більше. – Повертайся до дому і кохай дружину свою». Але все вже визначено Богом, він може повернутися до руїн свого дому, до дружини, що помирає від божевілля, до дитини, яку охопила невиліковна хвороба, щоб жити далі із почуттям провини. Так само третій раз приходить Янгол-охоронець: «Покохай ближніх твоїх, бідних ближніх твоїх, і спасенний будеш». Але ці «ближні» мають в руках зброю, охоплені думкою про жорстоку помсту кричать:

Не мав Бог до нас милосердя – Ура! Ура!

Не мали королі над нами милосердя – Ура! Ура!

Не мали пани над нами милосердя – Ура! Ура!

Сьогодні ми Богу, королям і панам за службу подякуємо – Ура! Ура!

Вони ненавидять старше покоління і прагнуть змінити систему. Граф Генрік (у попередньому розділі Чоловік) намагається налагодити з ними контакт, та марно. Як же він може виконати настанову Янгола-охоронця, якщо навіть Бог не в стані цього зробити і в кінці з'являється у своїй не милосердній, а нищівній силі.

Формою комунікації між людиною і Богом виступає молитва. У драмі моляться Дружина, Чоловік, Орчіо (син). Але всі молитви виявляються марними, або здійснюються як прокляття. Дружина молила Бога про дар поезії: «Я молилася три ночі і Бог мене вислухав», що зрештою приносить їй божевілля і смерть. Орчіо молиться про спокій душі матері, але вона занепокоєна постійно блукає коло сина. Тоді він, зрозумівши, що Бог його не чує, змінює свою молитву, на що Чоловік критикує його: «Навіщо ти змінюєш слова молитви – молись, як тебе вчили». Наприкінці твору ми чуємо молитву самого Чоловіка, що благає про іншу долю для свого сина, та надію для свого серця:

Боже, змилуйся над дитиною нашою, яку, здається, ти у гніві своїм прирік на божевілля і ранню смерть. – Господи, не забирай розум у власних створінь, не залишай святилиць, які ти сам собі збудував – подивись на муки мої, і янгола цього не віддавай до пекла [...] і нехай настане мир між Творцем і створеним.

Молитва не буде почутою, доля дитини вже визначена. Мир «між Творцем і створеним» неможливий. Коли Орчіо у віці 14 років остаточно втрачає зір, Чоловік робить ще одну спробу звернутися до Бога – падає на коліна, мовчить, щоб через хвилину підвестися і запитати: «Перед ким приклонився – де я маю нагадати про кривду моєї дитини?», та сам собі відповідає: «Краще мовчати, Бог з молитов, Диявол з проклять – сміється».

Бог в «Не-Божественній комедії» – це не Бог надії. Такий фаталізм, це наслідок всіх людських діянь, думок та почуттів. Не дивно, що серце героя перетворюється на пустку і «страждає так, коли Бог щасливий». Цей паралелізм поєднання людського та божого побуту, пов'язаний із необхідністю відділення божого щастя і людського страждання, вражає. Тим більше, що з відчуженням Бога настає відчуження природи і космосу: «Безмежна блакить, ти землю обвиваєш – земля, немов немовля, що скрегоче і плаче – але ти не тремтиш, не слухаєш її, ти пливеш у нескінченність свою». Але небо насправді не пусте, лише Божа присутність перестає бути каталізатором любові й надії. Це підкреслює неможливість комунікації між людиною і Богом та людську самотність у світі. І до кінця не відомо, чи Бог байдужий до людської долі, чи просто безпорадний.

На прикладі діалогу двох головних героїв твору, ми можемо зробити висновок про їх ставлення до Бога:

Панкрацій: Якщо не помиляюсь, ці червоні й блакитні знамена зуться в мові померлих гербом. Все менше таких значків на поверхні землі.

Чоловік: З Божою поміччю побачимо їх незабаром тисячі.

Панкрацій: Оце ж мені і стара шляхта. Завжди певна свого — гордовита, вперта, процвітає надією, хоч без гроша, зброї, без цвинтарної хвіртки, або вдає, що вірить у Бога, бо в себе трудно повірити. А втім покажіть мені громи та янгольські полки, послані вам з неба в підмогу.

Чоловік: Сміяся із власних слів. — Атеїзм — це стара формула, по тобі я сподівався чогось нового... Силу свою черпаю від Бога, котрий доручив панування моїм батькам...

Панкрацій: А все був ти іграшкою диявола. Зрештою, залишимо ці розправи теологам, якщо ще який педант того ремесла живе досі в усім довкіллі. Але до речі, до речі. —

Чоловік: Чого ж жадаси від мене, спасителю народів, громадянинне Божий?

Панкрацій: Прийшов я сюди, бо бажав тебе пізнати, а по-друге, вирятувати. —

Чоловік: Вдячний за перше, друге залиши моїй шаблі.

Незважаючи на багатозначні інтерпретації, «Не-Божественна комедія» втілює концепцію Бога самого Красінського. На його думку, людина – це істота, створена Богом, в якій об'єдналися всі можливості космосу і всесвіту. Бог – це вічність, яка розвивається у часі за посередництвом людей, а це означає, що він існує через людство. У «Не-Божественній комедії» з'являється таке розуміння світу, де повністю відсутня екзистенція. З одного боку ми бачимо Генріка, який розуміє жорстокий фаталізм екзистенції, він проходить

через біль і страждання, з іншого боку, є такі люди, що самі можуть спастися за допомогою революції. Але так не виходить, бо людина створена Богом, без його допомоги не може нічого зробити та досягти. Ті, хто хотів спастися самостійно, були знищені Богом «катастрофи». Чому з'являється такий Бог? Власне тому, щоб показати, що людина не може самостійно спастися.

У 1830 році Красінський познайомився із твором Фелісіте-Робера де Ламене «Essai sur l'indifférence en matière de religion», де автор знаходить доказ католицизму у визнанні. Це настільки захопило Красінського, що змусило перейти до глибокого розуміння суворого і грізного Бога. Це стало підґрунтям великої внутрішньої драми автора. У листі до Генріка Ріва він так описав свої почуття: «Я побачив, мій дорогий Генріку, що під моїми ногами відкривається прірва. Ця вічність така велика і безмежна, це Бог месник, ці легковажні думки в моральному устрої, що перетворюються на злочин, і ці жахливі муки – покарання за ті злочини, це все мене приголомшило» [3, 109]. Бог «месник», він же Бог катастрофи, як зауважила польська дослідниця, Марія Яніон, саме тому він і викликає страх, бажання коритися йому [1, 99]. Але, якщо поза межами костелу немає спасіння, то як тоді бути з тими, хто не визнавав католицизму, а саме з друзями і коханою Красінського. Сам автор, як і його герой, став над прірвою перед вибором між близькими і Богом. З листу до Ріва, ми бачимо: Красінський розуміє, що має стати на боці Бога помсти і покарання.

У фіналі «Не-Божественної комедії» Бог з'являється як «жахливий месник», який вже не має нічого спільного зі спасінням, таким його бачить Панкратій. Але іншому герою, графу Генріку, перед смертельним стрибком у безодню Бог являється іншим: «Я бачу її всю чорну, що темрявою пливе до мене, вічність мою без берегів, без островів, без кінця, а в її середині Бог, як сонце, що вічно горить, вічно сяє, та нічого не освічує». Таким явився Бог і самому Красінському. Це сонце, що сяє, але не світить, це синтез кохання і страху, у цьому полягає трагедія Красінського, але пізніше від прийде до Бога милосердного, Бога любові [1].

Вже в «Іридionі» ми бачимо милосердного Бога, де катастрофізм переходить в месіанізм. Віднайдений Бог милосердя має виправдати негативну форму життя – страждання, смерть. Але цей Бог вимагає від людей повної покори, коли праця духа виходить на перший план. Красінський переконаний, якщо люди не відмовляють собі у прометеївських прагненнях – їх чекає суд Бога з «Не-Божественної комедії».

В «Іридionі» переплітаються дві лінії: пекельна і земна. Земна лінія – це втілення людських прагнень, що представлені намірами Іридionа повалити Рим за допомогою християн, а також діяннями Олександра, який прагне відродити Рим і впровадити християнство. Переможе пекельний світ, Рим відродиться, тільки сила його, як християнської держави буде отруєною.

Такий песимістичний фінал іронічно показує, що люди під впливом диявола можуть заблукати, лише віра, що вічно живе у серці християнина, спасе його душу і направить до Бога. В такій обстановці і розпалюється боротьба гріху та праведності, спасіння та поступу, нескінченного кохання та бездонної ненависті, врешті решт остаточного вирішення долі героїв об'єднанням Божественних та диявольських сил. Світанок розганяє рештки імлі, що оточує героїв містерії. Єдність перемагає диявола, кладе кінець злу. З темінню ночі також відходять медитаційні думки поета:

*I зійшло сонце над залишками Риму –
і не було кому сказати,
де поділися сліди думки моєї –
але я знаю, що вона триває і живе!*

Тоді Бог накаже всьому світу і людині відбувати покуту, відкупити зроблену помилку. Тільки тоді людськість знову матиме можливість потрапити на небеса. Диявол без Божої волі не може дістатися людської душі.

Бог милосердя терпеливий, він не залишить людей, не буде мститися тим, хто в безумстві відвернувся від нього. Тому Іридїон, коли відчує скруту в серці, буде прийнятий у слуги Божі, він сам відшкодує зло, яке скоїв у Римі, буде працювати над своєю вірою і надією, викориняти злість та ненависть у своїй душі. Ті ж, хто в ім'я Христа боровся, як Олександр, недовго будуть святкувати перемогу, рано чи пізно отруєна справа загине. Однак християнство відродиться серед народу, що зможе пережити спробу знищення і смерті.

Душу Іридїона, як зброю хотів використати Диявол, та Бог її врятував і захистив, за допомогою підсвідомої праці людини і свідомої праці янголів. Це ще раз підтверджує, що Бог керує долями світу.

В «Іридїоні» автор намагається повернутися до історіософії безперервності, починає будувати месіанську концепцію. Бажання помсти порівняно з «Не-Божественною комедією» значно зменшилося через кохання, а бачення катастрофи перетворилося на ідею спасіння працею духа. Тобто ми можемо прослідкувати еволюцію візії Бога у самого автора, перехід від «катастрофізму» до «месіанізму» – від «Не-Божественної комедії» до «Іридїона». Основна відмінність цих двох творів полягає у зміні ставлення до зла, релігії та Бога головних героїв, отже і самого автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Janion M. Wobec zła / Maria Janion. – Chomotów : VERBA, 1989. – 208 s.
2. Krasieński Z. Dzieła literackie / Zygmunt Krasieński ; wybrał, notami i uwagami opatrzył Paweł Hertz. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973. – T. 1. – 800 s.

3. Krasieński Z. Listy do Henryka Reeve [tłumaczenie A. Olędzkiej-Frybesowej] / Zygmunt Krasieński ; opracował P. Hertz. – Warszawa, 1980 – T. 1. – 737 s.

4. Niemojewska-Gruszczyńska Z. Walka szatana z bogiem w polskim dramacie romantycznym / Zofja Niemojewska-Gruszczyńska. – Kraków, Polska Akademia Umiejętności, 1935. – S. 68-106.

5. Tomaszewska G. Mickiewicz – Krasieński. O wyobraźni utopijnej i katastroficznej / Grażyna Tomaszewska. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2000. – 302 s.

6. Tomaszewska G. B. Zagubiona przestrzeń i co dalej / Grażyna B. Tomaszewska. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2013. – 342 s.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2014

Винийчук О. Н., асп.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

БОГ В ТВОРЧЕСТВЕ ЗИГМУНТА КРАСИНСКОГО

В статье идет речь об образе Бога в творчестве Зигмунта Красинского, проанализирована эволюция видения религии у самого автора на примере его драматургии. Рассмотрены способы коммуникации между Богом и героями, а также формы сосуществования миров Бога и человека.

Ключевые слова: Бог, молитва, грех, катастрофизм, мессианизм, Зигмунт Красинский.

Viniichuk O., asp.,

Instytut Filologii Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu
imienia Tarasa Szewczenki

BÓG W TWÓRCZOŚCI ZYGMUNTA KRASIŃSKIEGO

W artykule chodzi o obraz Boga w twórczości Zygmunta Krasieńskiego, zrobiono analizę ewolucji wizji religii samego autora na podstawie jego dramatów. Rozpatrywane są sposoby komunikacji Boga z ludźmi, oraz formy współlistnienia świata Boskiego i ludzkiego.

Key words: Bóg, modlitwa, grzech, katastrofizm, mesjanizm, Zygmunt Krasieński.